

Opettajan pedagogisia keinoja leikin tukemiseen varhaiskasvatuksessa

Kirjallisuuskatsaus

Varhaiskasvatuksen opettajan tutkinto-ohjelman kandidutkielma
Kasvatustieteiden tiedekunta
Turun yliopiston opettajankoulutuslaitos, Rauma

Jasmi Kallioniemi

4.3.2026

Rauma

Oppiaine: Kandidaatintutkielma

Tekijä(t): Jasmi Kallioniemi

Otsikko: Opettajan pedagogisia keinoja leikin tukemiseen varhaiskasvatuksessa

Ohjaaja(t): KT Johanna Kortessalo-Ainasoja

Sivumäärä: 35 sivua

Päivämäärä: 4.3.2026

Avainsanat: Pedagoginen tuki, leikin tukeminen, sensitiivinen vuorovaikutus, myönteinen pedagoginen puhe, leikkiympäristö, osallisuus varhaiskasvatuksessa

Tiivistelmä: Tässä kandidaatintutkielmassa tarkastellaan kirjallisuuskatsauksen avulla varhaiskasvatuksen opettajan roolia lasten hyvinvoinnin tukemiseksi leikissä. Leikki on keskeinen toimintamuoto, jonka kautta lapset harjoittelevat sosiaalisia, emotionaalisia ja kognitiivisia taitoja sekä rakentavat käsitystä itsestään ja ympäröivästä maailmasta. Opettajan pedagoginen toiminta vaikuttaa siihen, miten lapset kokevat leikin ja siihen liittyvän vuorovaikutuksen ja mitä merkitystä se tuo heidän hyvinvointiinsa.

Sensitiivinen vuorovaikutus tarkoittaa lapsen tarpeiden tunnistamista ja niihin joustavaa reagoitua. Tämä tukee psyykkistä, sosiaalista ja emotionaalista hyvinvointia. Myönteinen pedagoginen puhe vahvistaa lapsen itsetuntoa, turvallisuudentunnetta ja osallisuuden kokemusta, ja se ilmenee sekä sanallisena että sanattomana vuorovaikutuksena. Leikkiympäristön suunnittelu ja leikkirauhan turvaaminen mahdollistavat lapselle itsensä ilmaisun, roolien harjoittelun sekä onnistumisen kokemukset. Osallisuus edellyttää lapsen mahdollisuutta vaikuttaa leikkiin ja ryhmän toimintaan, ja se toteutuu sekä pedagogisten rakenteiden että lapsen subjektiivisen kokemuksen kautta.

Kirjallisuuskatsaus pohjautuu suomalaiseen ja kansainväliseen tutkimukseen, ja tarkastelua jäsentävät sosiokulttuurinen oppimiskäsitys sekä kiintymyssuhdeteoreettinen näkökulma, joiden keskeisinä edustajina työssä pintapuolisesti viitataan Vygotskin, Bowlbyn ja Hartin ajatteluun.

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että opettajan läsnäolo, sensitiivinen havainnointi, myönteinen palaute, ympäristön pedagoginen tuki ja lasten osallisuuden mahdollistaminen muodostavat kokonaisuuden, joka vahvistaa lasten hyvinvointia leikissä. Kandidaatintutkielma korostaa, että teoreettisen tiedon yhdistäminen arjen havaintoihin ja lasten yksilöllisten tarpeiden tunnistaminen on ratkaisevaa hyvinvoinnin tukemisessa varhaiskasvatuksessa.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Tutkimuksellinen tausta	5
2.1	Hyvinvointi ja leikki varhaiskasvatuksessa	5
2.2	Hyvinvoinnin tukeminen	7
3	Tutkimustehtävät- ja kysymykset	10
4	Tutkimuksen toteutus	11
4.1	Tutkimusaineiston hankinta	11
4.2	Aiheen lähestyminen	12
4.3	Hyväksymis- ja poissulkukriteerit	13
4.4	Aineiston analyysi	15
4.5	Teemoittelu ja analyysin tulokset	17
4.6	Sisällönanalyysin tulosten koonti	18
4.7	Luotettavuus ja eettisyys	19
5	Tutkimuksen tulokset	21
5.1	Sensitiivinen vuorovaikutus	21
5.2	Myönteinen pedagoginen puhe	23
5.3	Leikkiympäristö ja leikkirauha	25
5.4	Lasten osallisuus	27
6	Pohdinta	31
	Lähteet	34

1 Johdanto

Leikin kautta lapset ilmaisevat tunteitaan, rakentavat sosiaalisia suhteita ja jäsentävät kokemuksiaan ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa leikki ei kuitenkaan ole irrallinen toiminto, vaan se kytkeytyy aikuisen pedagogisiin valintoihin, vuorovaikutukseen ja oppimisympäristöön.

Varhaiskasvatuksen opettajan rooli leikissä on monitasoinen. Opettaja ei ainoastaan mahdollista leikkiä, vaan vaikuttaa toiminnallaan siihen, millaisena lapset kokevat leikin, vuorovaikutuksen ja oman osallisuutensa. Sensitiivinen vuorovaikutus, myönteinen pedagoginen puhe sekä leikkiympäristön tietoinen järjestäminen ovat esimerkkejä keinoista, joiden kautta opettaja voi tukea lasten turvallisuuden tunnetta, ryhmään kuulumista ja hyvinvointia leikin aikana.

Lasten hyvinvointi ja sen tukeminen varhaiskasvatuksessa on noussut viime vuosina yhä keskeisemmäksi tutkimuksen ja pedagogisen kehittämisen kohteeksi. Aiemmissä tutkimuksissa leikkiä on tarkasteltu laajasti oppimisen, kehityksen ja sosiaalisten taitojen näkökulmista, ja opettajan roolia on kuvattu muun muassa leikin mahdollistajana ja vuorovaikutuksen tukijana. Hyvinvointia koskevissa tutkimuksissa puolestaan on korostettu sensitiivisyyden, myönteisen ilmapiirin ja osallisuuden merkitystä. Näiden teemojen yhdistäminen tarjoaa perustan tarkastella opettajan pedagogisia keinoja nimenomaan leikin yhteydessä.

Tässä kandidaatintutkielmassa tarkastellaan, millä pedagogisilla keinoilla varhaiskasvatuksen opettaja voi edistää lasten hyvinvointia leikissä. Tutkielma on toteutettu kirjallisuuskatsauksena, jossa kootaan ja jäsennetään aiempaa tutkimustietoa ja ammattikirjallisuutta. Tarkastelun kohteena ovat erityisesti sensitiivinen vuorovaikutus, myönteinen pedagoginen puhe, leikkiympäristö ja lasten osallisuus. Tutkimuskysymys on: **Millä pedagogisilla keinoilla varhaiskasvatuksen opettaja edistää lasten hyvinvointia leikissä?**

Tutkielman tavoitteena on tuottaa jäsennelty kokonaisuus, joka auttaa hahmottamaan opettajan pedagogista roolia leikin aikana ja tarjoaa teoreettisen perustan varhaiskasvatuksen arjessa tapahtuvalle pedagogiselle pohdinnalle.

2 Tutkimuksellinen tausta

Kehyksen tutkimukselle loi oma roolini uutena opettajana varhaiskasvatuksessa. Vielä vuosi sitten kirjoitin esseetä aiheesta “Opettaja, joka ei osaa leikkiä”. Kirjoittaessani esseetäni pysähdyin pohtimaan omaa suhdettani leikkiin sekä sitä, millaisia pedagogisia keinoja aikuisella on käytössään lasten leikkiä ja hyvinvointia tukiessaan. Työ arjessa osoitti nopeasti, kuinka merkittävä rooli aikuisen toiminnalla, puheella ja läsnäololla on lapsen kokemukselle kuulluksi tulemisesta, osallisuudesta ja ryhmään kuulumisesta.

Kiinnostukseni tarkastella lapsen hyvinvointia arjessa syveni tutustuessani Hannukaisen (2021) pro gradu -tutkimukseen, jossa lapsen hyvinvointia tarkasteltiin systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla useista eri näkökulmista. Aiempi tutkimus korostaa sosiaalisten suhteiden, leikin sekä aikuisen pedagogisen toiminnan merkitystä lapsen kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille. Kokonaisvaltainen lähestymistapa on vahvistanut omaa käsitystäni siitä, kuinka arjen pedagogiset valinnat kytkeytyvät lapsen kokemaan hyvinvointiin.

Aihe on ajankohtainen myös laajemmin. Varhaiskasvatustilanne ja Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet velvoittavat tukemaan lapsen hyvinvointia ja ammattikirjallisuudessa, artikkeleissa ja työyhteisöissä korostuu lapsen hyvinvoinnin ensisijaisuus.

Näistä lähtökohdista syntyi tarve tarkastella opettajan pedagogisia keinoja lapsen hyvinvoinnin tukemisessa leikin yhteydessä. Tämän kandidaatintutkielman tavoitteena on koota yhteen tutkimustietoa sensitiivisyydestä, myönteisestä pedagogisesta puheesta, leikkiympäristöstä ja lapsen osallisuudesta sekä pohtia, miten nämä osa-alueet yhdessä tukevat lapsen hyvinvointia varhaiskasvatuksen arjessa.

2.1 Hyvinvointi ja leikki varhaiskasvatuksessa

Lapsen hyvinvointi on varhaiskasvatuksen keskeinen tavoite, ja se määrittänyt sekä kansallisissa asiakirjoissa että tutkimuskirjallisuudessa moniulotteisena ilmiönä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (OPH, 2022) mukaan varhaiskasvatuksen tehtävänä on edistää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia, kehitystä ja oppimista.

Hyvinvointi ei rajaudu yksittäiseen osa-alueeseen, vaan rakentuu fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen ja emotionaalisen ulottuvuuden vuorovaikutuksessa.

Psyykinen hyvinvointi viittaa lapsen kokemukseen turvallisuudesta, hyväksytyksi tulemisesta ja myönteisestä minäkuvasta. Tutkimuskirjallisuudessa korostetaan, että lapsen kokemus nähdäksi ja kuulluksi tulemisesta on keskeinen psyykkisen hyvinvoinnin rakentaja. Ennakoitava arki, turvalliset ihmissuhteet ja sensitiivinen vuorovaikutus tukevat lapsen sisäistä tasapainoa (OPH, 2022; Wiman, 2022).

Sosiaalinen hyvinvointi liittyy lapsen kokemukseen ryhmään kuulumisesta, vertaissuhteista ja myönteisestä vuorovaikutuksesta. Leikki tarjoaa keskeisen kontekstin sosiaalisten taitojen harjoittelulle, sääntöjen neuvottelulle ja yhteisen merkityksen rakentamiselle (Munter, 2013; Keskinen & Virtanen, 2022). Leikissä lapsi toimii lähikehityksen vyöhykkeellä, jossa hän voi vertaisten tuella ylittää oman nykyisen osaamisensa tason (Vygotski, 1978).

Emotionaalinen hyvinvointi puolestaan rakentuu lapsen kyvystä tunnistaa, ilmaista ja säädellä tunteitaan turvallisessa ympäristössä. Sensitiivinen ja hyväksyvä ilmapiiri tukee tunnesäätelyn kehittymistä (OPH, 2022). Leikki tarjoaa lapselle mahdollisuuden käsitellä kokemuksiaan symbolisen toiminnan kautta sekä harjoitella tunteiden ilmaisua turvallisesti.

Leikkiä pidetään varhaiskasvatuksessa keskeisenä pedagogisena toimintamuotona. Sen merkitys ei rajoitu oppimiseen, vaan se on myös hyvinvoinnin rakentumisen keskeinen areena. Leikki on lapselle merkityksellistä, vapaaehtoista ja sisäisesti motivoitunutta toimintaa (Vygotski, 1978; Koivula & Laakso, 2017). Tutkimuksessa on kuitenkin esitetty erilaisia näkemyksiä aikuisen roolista leikissä: toisaalta leikki nähdään lasten omaehtoisena toimintana, toisaalta pedagogisesti tuettuna prosessina (Nyman & Salonen, 2022). Tässä tutkimuksessa leikki ymmärretään kontekstina, jossa opettajan pedagogiset valinnat kytkeytyvät lapsen hyvinvoinnin eri ulottuvuuksiin.

Joy, play and doing together -suosituksessa (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2016) todetaan, että leikki ja liike ovat lapselle luonnollisia tapoja toimia ja oppia, ja että leikki tukee lapsen fyysistä, psykologista ja sosiaalista hyvinvointia. Leikin avulla lapset

harjoittelevat uusia taitoja, kokeilevat erilaisia tapoja toimia ja muodostavat positiivisia vuorovaikutussuhteita. Tämä edistää heidän kokonaisvaltaista kasvuaan ja hyvinvointiaan (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2016).

2.2 Hyvinvoinnin tukeminen

Varhaiskasvatuksen pedagogiikka rakentuu suunnitelmallisesta, tavoitteellisesta ja lapsen kehitystä tukevasta toiminnasta. Pedagoginen toiminta ei ole yksittäisiä menetelmiä, vaan jatkuvaa havainnointia, arviointia ja toiminnan muokkaamista lapsen tarpeiden mukaan (Sandberg, 2021). Tässä tutkimuksessa pedagogiikkaa tarkastellaan erityisesti leikin kontekstissa ja suhteessa lapsen hyvinvointiin. Hyvinvoinnin tukeminen näyttäytyy pedagogisena kokonaisuutena, jossa vuorovaikutus, kielelliset käytännöt, ympäristölliset ratkaisut ja osallisuuden mahdollistaminen kietoutuvat toisiinsa.

Sensitiivisyys määritellään aikuisen herkkyudeksi tunnistaa lapsen tarpeita, aloitteita ja tunnetiloja sekä vastata niihin tarkoituksenmukaisesti (Syrjämäki & Ahonen, 2022). Sensitiivisyys nähdään kirjallisuudessa lapsen tarpeiden tunnistamisena. Tämä haastaa opettajan roolin: pelkkä läsnäolo ei riitä, vaan tarvitaan aktiivista tulkintaa ja vuorovaikutusta. Varhaiskasvatuksen arjessa esimerkiksi suuret ryhmäkoot voivat asettaa omat hankaluutensa käytäntöön.

Sensitiivinen vuorovaikutus voidaan kytkeä kiintymyssuhdeteoreettiseen ajatteluun, jossa aikuisen herkkä ja johdonmukainen vastaaminen lapsen tarpeisiin nähdään lapsen emotionaalisen turvallisuuden perustana (Bowlby, 1969). Turvallinen kiintymyssuhde luo pohjaa lapsen myönteiselle kehitykselle ja hyvinvoinnille. Näin tarkasteltuna sensitiivisyys ei ole yksittäinen pedagoginen tekniikka, vaan kasvatuksellinen periaate, joka suuntaa aikuisen toimintaa lapsen tarpeista käsin.

Kirjallisuus osoittaa, että sensitiivinen vuorovaikutus rakentuu aikuisen läsnäolosta, joustavuudesta ja kyvystä vastata lapsen aloitteisiin. Parhaimmillaan kyseessä on asenne, joka tukee lapsen psyykkistä turvallisuutta ja osallisuutta. Näin sensitiivisyys kytkeytyy laajemmin varhaiskasvatuksen tavoitteeseen vahvistaa lapsen hyvinvointia arjen tilanteissa. Sensitiivinen vuorovaikutus ei tarkoita pelkästään reagointia lapsen näkyvään toimintaan, vaan myös sanattomien viestien tulkintaa ja tilanteen ennakoitua

(Ranta, 2013). Aikuisen kyky tasapainoilla kanssaleikkijyyden ja ohjaajan roolin välillä on keskeinen osa sensitiivistä pedagogiikkaa (Wiman, 2022).

Myönteinen pedagoginen puhe viittaa aikuisen tapaan sanoittaa lapsen toimintaa, antaa palautetta ja rakentaa hyväksyvää ilmapiiriä (Ranta, 2013). Tutkimuksissa on havaittu, että myönteinen palaute vahvistaa lapsen minäkuvaa, motivaatiota ja kokemusta yhteisöön kuulumisesta (Wiman, 2022). Myönteinen pedagoginen puhe ei rajoitu sanalliseen palautteeseen, vaan sisältää myös äänensävyä, eleet ja emotionaalisen läsnäolon (Helenius & Lummelahti, 2013). Kielelliset käytännöt ovat näin osa laajempaa vuorovaikutuksellista ilmapiiriä, jossa lapsen toimijuus ja arvostus rakentuvat arjen tilanteissa.

Kirjallisuus painottaa, että myönteinen pedagoginen puhe ei rajoitu kehumiseen, vaan rakentaa lapselle kokemusta hyväksynnästä ja toimijuudesta. Yhteinen nimittäjä eri lähteissä on vuorovaikutuksen laatu: pieni ele tai huomio voi olla pedagogisesti merkittävä. Tämä tukee tulkintaa, että puhe ja eleet muodostavat yhdessä ilmapiirin, jossa lapsi uskaltaa osallistua ja oppia.

Varhaiskasvatusympäristö koostuu fyysisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista ulottuvuuksista (Heinonen ym., 2016). Pedagogisesti suunniteltu ympäristö tukee leikin jatkuvuutta, keskittymistä ja turvallisuuden kokemusta (Sandberg, 2021). Ympäristön muunneltavuus, materiaalien saatavuus ja leikkirauhan turvaaminen ovat keskeisiä tekijöitä lapsen toimijuuden tukemisessa. Ympäristö ei ole neutraali tausta, vaan aktiivinen pedagoginen toimija, joka voi joko mahdollistaa tai rajoittaa leikkiä (Parviainen & Virkkula, 2022). Tällöin hyvinvoinnin tukeminen ei rajoitu vuorovaikutukseen, vaan ulottuu myös tilallisiin ja rakenteellisiin ratkaisuihin.

Kirjallisuus kuvaa leikkiympäristöä pedagogisena resurssina. Ympäristön muokkaaminen ja tarjoumien luominen mahdollistavat lasten omaehtoisen toiminnan. Tämä tarkoittaa, että opettajan tehtävä ei ole rakentaa valmista leikkiä, vaan luoda puitteet, joissa leikki voi kehittyä lapsilähtöisesti. Pedagogisesti tarkasteltuna ympäristö toimii siis aktiivisena osana oppimista, ei vain taustana.

Osallisuus perustuu lapsen mahdollisuuteen vaikuttaa itseään koskeviin asioihin sekä kokemukseen kuulumisesta yhteisöön (Turja, 2020). Hartin osallisuuden tikapuumalli tarjoaa viitekehyksen tarkastella lasten osallistumisen tasoja varhaiskasvatuksessa. Osallisuus ei kuitenkaan tarkoita pelkkää osallistumista, vaan edellyttää aitoa vaikuttamisen mahdollisuutta ja lapsen kokemusta merkityksellisyydestä (Viitala, 2018). Leikissä osallisuus ilmenee mahdollisuutena tehdä aloitteita, neuvotella säännöistä ja vaikuttaa leikin kulkuun. Näin osallisuus kytkeytyy sekä vuorovaikutuksellisiin että pedagogisiin ratkaisuihin, jotka rakentavat lapsen kokemusta toimijuudesta ja kuulumisesta.

Osallisuuden kirjallisuus korostaa kahta ulottuvuutta: rakenteellisia mahdollisuuksia vaikuttaa ja lapsen subjektiivista kokemusta vaikuttamisesta. Pelkät rakenteet, kuten leikkitaulut, eivät riitä, jos lapsi ei koe vaikutusmahdollisuuttaan merkitykselliseksi. Tämä osoittaa, että osallisuus on sekä pedagoginen että kokemuksellinen ilmiö

3 Tutkimustehtävät- ja kysymykset

Tämän kandidaatintutkielman tavoitteena on tarkastella, millä tavoin varhaiskasvatuksen opettaja voi pedagogisin keinoin tukea lapsen hyvinvointia leikissä. Tutkimuksen lähtökohtana on ajatus leikistä lapsen arjen keskeisenä toimintana sekä aikuisen merkittävästä roolista leikkiä mahdollistavana, tukevana ja rikastuttavana toimijana.

Tutkielmassa lähestytään aihetta kirjallisuuskatsauksen keinoin, kokoamalla ja jäsentämällä aiempaa tutkimusta ja ammattikirjallisuutta varhaiskasvatuksen kontekstissa. Tavoitteena ei ole arvioida yksittäisten menetelmien vaikuttavuutta, vaan muodostaa kokonaiskuva niistä pedagogisista keinoista, joita opettaja voi hyödyntää leikin yhteydessä lapsen hyvinvoinnin tukemiseksi.

Tutkimustehtävänä on selvittää, millaisia pedagogisia keinoja kirjallisuudessa nostetaan esiin lapsen hyvinvoinnin tukemisessa leikissä varhaiskasvatuksessa. Tutkimustehtävää tarkennetaan seuraavalla tutkimuskysymyksellä:

Millaisilla pedagogisilla keinoilla varhaiskasvatuksen opettaja voi tukea lapsen hyvinvointia leikissä?

Tutkimuskysymystä tarkastellaan neljän teeman kautta: sensitiivinen vuorovaikutus, myönteinen pedagoginen puhe, leikkiympäristö pedagogisena keinona ja lapsen osallisuuden tukeminen. Näiden teemojen avulla tutkimuksessa pyritään jäsentämään opettajan pedagogista toimintaa ja tekemään näkyväksi leikin yhteydessä tapahtuvaa hyvinvoinnin tukemista varhaiskasvatuksen arjessa.

4 Tutkimuksen toteutus

Tämä kandidaatintutkielma on toteutettu kirjallisuuskatsauksena.

Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on koota, jäsentää ja tarkastella aiempaa tutkimustietoa valitusta aiheesta sekä muodostaa kokonaiskuva ilmiöstä olemassa olevan kirjallisuuden pohjalta (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Kirjallisuuskatsaus soveltuu erityisesti tilanteisiin, joissa halutaan tarkastella ilmiötä laajasti ilman uuden empiirisen aineiston keruuta ja yhdistää hajanaista tutkimustietoa johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi.

Tässä tutkimuksessa kirjallisuuskatsaus mahdollistaa varhaiskasvatuksen opettajan pedagogisten keinojen tarkastelun leikin yhteydessä. Menetelmän avulla on mahdollista tarkastella sekä kotimaista että kansainvälistä tutkimusta lapsen hyvinvoinnista, leikistä ja aikuisen pedagogisesta roolista sekä tunnistaa näitä yhdistäviä näkökulmia. Kirjallisuuskatsauksessa havaintojen yhdistämisen lähtökohtana on aineistossa esiintyvien ilmiöiden ja esimerkkien samankaltaisuus, mikä mahdollistaa niiden rinnakkaisen tarkastelun ja vertailun (Alasuutari, 2014, s. 40).

4.1 Tutkimusaineiston hankinta

Aineisto koostuu kotimaisista ja kansainvälisistä tutkimuksista sekä varhaiskasvatuksen ammattikirjallisuudesta, jotka valittiin hyväksymis- ja poissulkukriteerien mukaisesti. Käytännössä tämä tarkoitti fyysisten kirjojen etsimistä kirjastoista, joiden avulla pystyin tarkastelemaan suomalaisen varhaiskasvatuksen kontekstissa toimivia toimintamalleja. Kansainvälisiä lähteitä etsiessäni hakusanoina käytin muun muassa *play*, *early childhood education*, *positive feedback*, *sensitivity*, *children's participation* ja *learning environment*. Valintakriteereinä olivat lähinnä tutkimusten relevanssi varhaiskasvatuksen kontekstiin ja se, että ne käsittelivät suoraan leikkiä, pedagogista vuorovaikutusta ja lapsen osallisuutta. Aiempaa tutkimuspohjaa hain UTU Volter- tietokannasta hakusanoin *hyvinvointi varhaiskasvatus*, *leikki varhaiskasvatus*, *leikkipedagogiikka*. Aineiston ulkopuolelle jäivät muuta osallisuutta, vuorovaikutusta tai ympäristöä koskevat lähteet. Aineiston järjestämiseen on käytetty apuvälineenä sisällönanalyysia (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 138–140) mikä

tässä tarkoittaa aineiston systemaattista lukemista, olennaisten sisältöjen pelkistämistä sekä samankaltaisten merkitysten ryhmittelyä. Näiden vaiheiden avulla aineistosta muodostettiin tutkimuskysymystä jäsentäviä teemoja, jotka kuvaavat opettajan pedagogisia keinoja lapsen hyvinvoinnin tukemisessa leikissä.

4.2 Aiheen lähestyminen

Kirjallisuuskatsauksen aiheen valinta pohjautuu omiin kokemuksiini viisivuotiaiden ryhmän opettajana. Työskennellessäni havaitsin nopeasti, kuinka erilaisia lähestymistapoja aikuiset käyttävät lasten kanssa leikkiessä ja heille puhuessaan. Joissain tilanteissa aikuiset osallistuivat leikissä lapsen tasolla ja kuuntelivat aktiivisesti, toisinaan ohjaus oli vahvempaa ja lapselle jäi vähemmän tilaa vaikuttaa. Tämä herätti kiinnostuksen tutkia tarkemmin niitä pedagogisia keinoja, joilla aikuiset voivat tukea lapsen hyvinvointia, osallisuutta ja oppimista leikin yhteydessä. Wiman (2022) mainitsee hyvinvoinnin perustan rakentuvan sosiaalisessa, psyykkisessä ja fyysisessä ympäristössä muovautuen elämäntilanteen mukaan. Tästä syystä pidän tärkeänä tarkastella opettajan pedagogisia keinoja leikin tueksi juuri sensitiivisyyden, myönteisen puheen, ympäristön ja lapsen osallisuuden kautta.

Sensitiivisyys liittyy lapsen tarpeiden tunnistamiseen ja niihin reagointiin, myönteinen pedagoginen puhe lapsen toimintaan ja eläytymiseen leikissä, leikkiympäristö mahdollistaa turvallisen ja luovan toiminnan, ja osallisuus konkretisoituu lapsen mahdollisuudessa vaikuttaa toimintaan ja ryhmään. Näin katsaus yhdistää teorian ja käytännön, tarjoten samalla selkeän viitekehyksen oman toiminnan pohdintaan.

Kirjallisuutta lähestyin systemaattisena katsauksena, koska halusin löytää sekä teoreettista ymmärrystä että käytännönläheisiä keinoja, joita voidaan soveltaa leikkiin ja aikuisten ja lasten väliseen vuorovaikutukseen (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 138).

Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on tuottaa tieteellisesti perusteltua tietoa, josta varhaiskasvatuksen ammattilaiset voivat poimia käyttöönsä hyviä pedagogisia keinoja sensitiivisyyden, myönteisen puheen, leikkiympäristön ja osallisuuden tukemiseksi. Näin katsaus yhdistää teoriaa ja käytäntöä, tarjoten konkreettisia toimintamalleja, jotka

tukevat lapsen hyvinvointia, turvallista osallistumista ja myönteisiä kokemuksia leikissä.

Tämän lähestymistavan kautta kirjallisuuskatsaus toimii sillanrakentajana teorian ja käytännön välille: se yhdistää tieteellisen tiedon oman opetuskokemuksen pohjalta tunnistettuihin tarpeisiin, jolloin löydetty toimintamallit voivat tukea lapsen leikkiä ja osallisuutta päivittäisessä varhaiskasvatuksen arjessa.

Aineisto on koottu taulukkomuotoon kirjallisuuskatsauksen systemaattisuuden ja läpinäkyvyyden havainnollistamiseksi. Aiheeseen liittyvää kirjallisuutta on runsaasti, eikä katsauksen tavoitteena ollut etsiä ennalta asetettuja oletuksia tukevia vastauksia (Alasuutari, 2014, s. 193), vaikka sisällön samankaltaisuus oli ennakoitavissa.

Seuraavaksi esittelen aineiston hyväksymis- ja poissulkukriteerit, kuvaan taulukoihin koottua aineistoa sekä tarkastelen tutkimuksen toteutukseen liittyviä riskejä.

4.3 Hyväksymis- ja poissulkukriteerit

Kirjallisuuskatsauksen aineiston valinta perustui tutkimuskysymykseen sekä siihen, millainen kirjallisuus tukee parhaiten varhaiskasvatuksen opettajan pedagogisten keinojen tarkastelua leikin yhteydessä. Aineiston rajauksessa oli tärkeää säilyttää yhteys käytännön varhaiskasvatustyöhön ja arjen pedagogisiin tilanteisiin, minkä vuoksi kaikkia leikkiä tai hyvinvointia käsitteleviä lähteitä ei ollut tarkoituksenmukaista sisällyttää katsaukseen.

Ensimmäisenä hyväksymiskriteerinä oli se, että lähteet käsittelevät varhaiskasvatuksen kontekstia ja tarkastelivat leikkiä osana pedagogista toimintaa. Aineistoon valittiin tutkimuksia ja ammattikirjallisuutta, joissa aikuisen rooli lasten leikissä oli keskiössä joko sensitiivisen vuorovaikutuksen, myönteisen pedagogisen puheen, leikkiympäristön tai lasten osallisuuden näkökulmasta. Näiden teemojen voidaan nähdä liittyvän toisiinsa ja muodostavan kokonaisuuden, jonka kautta lapsen hyvinvointia leikissä voidaan tarkastella. Aineiston keruuta jatkettiin siihen saakka, kunnes aineisto alkoi toistaa itseään eikä uusista lähteistä noussut enää tutkimuskysymyksen kannalta olennaisesti uutta tietoa. Tätä aineiston kylläntymistä hyödynnettiin yhtenä aineiston rajauksen perusteena (Hirsjärvi, 2008, s. 177).

Hyväksytyt aineisto koostui sekä kotimaisista että kansainvälisistä lähteistä. Kotimaiset lähteet mahdollistivat ilmiön tarkastelun suomalaisen varhaiskasvatuksen arvopohjan, lainsäädännön ja Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden viitekehyksessä.

Kansainväliset tutkimukset puolestaan toivat laajempaa näkökulmaa ja auttoivat hahmottamaan, miten samankaltaisia pedagogisia kysymyksiä tarkastellaan myös muissa konteksteissa. Hyväksymiskriteereihin kuului myös lähteiden ajankohtaisuus ja tutkimuksellinen luotettavuus. Pääosa aineistosta on julkaistu 2010-luvulla tai sen jälkeen, jotta katsaus perustuisi mahdollisimman ajantasaiseen tietoon. Poikkeuksena olivat teoreettisesti keskeiset teokset, joita hyödynnettiin ilmiön käsitteellisessä jäsentämisessä. Näiden lähteiden voidaan katsoa tarjoavan edelleen relevanttia näkökulmaa leikkiin ja oppimiseen varhaiskasvatuksessa (Sajavaara, 2008, s. 253).

Aineiston ulkopuolelle rajattiin lähteet, joissa leikkiä, hyvinvointia tai oppimista ei tarkasteltu varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan eikä aikuisen roolin näkökulmasta. Aineiston ulkopuolelle jätettiin myös tutkimukset, jotka painoutuivat koulukontekstiin tai yksittäisiin oppimistuloksiin ilman vuorovaikutuksellista tai osallisuuteen liittyvää näkökulmaa. Tällaiset lähteet eivät tukeneet tämän tutkimuksen tavoitteita, joissa keskiössä on lapsen hyvinvoinnin tukeminen leikin aikana pedagogisin keinoin. Lisäksi poissuljettiin lähteet, joissa tarkastelu jäi liian yleiselle tasolle tai joissa leikki nähtiin ainoastaan lapsen omana toimintana ilman aikuisen pedagogista vastuuta. Nykyisin laadukas varhaiskasvatus edellyttääkin aikuisen osallisuutta lapsen leikissä (OPH, 2022) jolloin on luonnollista keskittyä tätä käsitystä tukevaan kirjallisuuteen. Tässä tutkimuksessa aikuisen toiminta nähdään keskeisenä osana leikkiä tukevaa kokonaisuutta, ja siksi lähteet, joissa tämä näkökulma puuttui, eivät vastanneet tutkimuskysymykseen. Aineiston valintaa ja rajaamista tarkasteltiin koko keruuprosessin ajan kriittisesti tutkimuskysymyksen näkökulmasta. Kriittisyys ei tässä yhteydessä tarkoittanut lähteiden arvottamista sinänsä, vaan niiden soveltuvuuden arviointia suhteessa tutkimuksen tavoitteisiin. Sajavaaran (2008, s. 254) mukaan aineiston tarkastelu ja valikointi edellyttävät tutkijalta jatkuvaa pohdintaa siitä, mitä aineistolla halutaan tutkia ja millainen aineisto palvelee parhaiten asetettua

tutkimustehtävää. Tämä periaate ohjasi myös tämän kirjallisuuskatsauksen aineiston poissulkuvaihetta.

Hyväksymis- ja poissulkukriteerien avulla aineisto rajautui kirjallisuuteen, joka mahdollisti tutkimuskysymyksen tarkastelun johdonmukaisesti ja tarkoituksenmukaisesti. Näin kirjallisuuskatsaus rakentui selkeästi rajatun aineiston varaan, jossa teoria ja käytännön varhaiskasvatustyö kietoutuvat toisiinsa ja tarjoavat perustan opettajan pedagogisten keinojen tarkastelulle leikissä.

4.4 Aineiston analyysi

Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin laadullista sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi soveltuu kirjallisuuskatsaukseen, koska sen avulla voidaan käsitellä tekstimuotoista aineistoa systemaattisesti ja tunnistaa aineistosta toistuvia merkityksiä, teemoja ja käsitteitä (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Analyysin tavoitteena ei ole aineiston määrällistäminen eli kvantifiointi, vaan merkityksellisten sisältöjen esiin nostaminen ja jäsentäminen.

Tässä tutkimuksessa sisällönanalyysi toteutettiin aineistolähtöisenä. Vaikka teoriaohjaavassa analyysissä aiempi tutkimustieto ja teoreettinen ymmärrys ovat analyysin tukena, analyysi etenee kuitenkin aineistosta käsin (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 109). Tässä tutkielmassa tarkoituksena ei ollut testata tai soveltaa ennalta määriteltyä teoriaa, vaan tarkastella, millaisia pedagogisia keinoja aineistosta nousee esiin lasten hyvinvoinnin tukemisessa leikissä. Tämän vuoksi analyysitapa rajattiin aineistolähtöiseksi. Näin teemat muodostuivat ensisijaisesti aineiston sisällön perusteella, vaikka tutkijan aiempi tieto leikin, hyvinvoinnin ja pedagogiikan merkityksestä on väistämättä ollut osa tulkintaa.

Analyysin eteneminen noudatti sisällönanalyysin perusvaiheita: aineiston lukemista, pelkistämistä, ryhmittelyä ja teemoittelua. Aineistosta etsittiin ilmauksia, jotka kuvasivat opettajan pedagogisia keinoja leikin yhteydessä. Näitä ilmauksia ryhmiteltiin sisältöjen samankaltaisuuden perusteella, minkä jälkeen niistä muodostettiin laajempia teemoja. Näin analyysin tuloksena muodostuivat tämän tutkimuksen tulosluvussa esitetyt neljä keskeistä teemaa: sensitiivinen vuorovaikutus, myönteinen

pedagoginen puhe, leikkiympäristö ja leikkirauha sekä lasten osallisuus. Seuraavassa taulukossa esittelen aineiston sekä mukaanottoon vaikuttaneen keskeisen sisällön lyhyesti.

Taulukko 1. Kirjallisuuskatsaukseen valitut aineistot.

Tekijä(t) ja vuosi	Tutkimuksen / teoksen kohde	Keskeinen sisältö
<i>Bubikova-Moan, Hjetland & Wollscheid (2019)</i>	Opettajien näkemykset leikkillisestä oppimisesta	Opettajan joustava rooli leikissä, sensitiivinen osallistuminen
<i>Danniels & Pyle (2023)</i>	Inklusiivinen leikkipedagogiikka	Lapsikeskeinen osallistuminen, osallisuus ja oppimisympäristö
<i>Helenius & Lummelahdi (2013)</i>	Leikin pedagogiikka varhaiskasvatuksessa	Aikuisen rooli, myönteinen vuorovaikutus, leikkirauha
<i>Koivula & Laakso (2017)</i>	Leikin merkitys hyvinvoinnille	Leikki fyysisenä, psyykkisenä ja sosiaalisena toimintana
<i>Keskinen & Virtanen (2022)</i>	Arkipedagogiikka ja leikki	Leikin merkitys sosiaaliselle hyvinvoinnille
<i>Leinonen (2013)</i>	Osallisuuden pedagogiikka	Lapsen osallisuuden toteutuminen arjessa
<i>Nyman & Salonen (2022)</i>	Aikuisen roolit leikissä	Havainnoiva vs. osallistuva aikuinen
<i>Opetus- ja kulttuuriministeriö (2016)</i>	Fyysinen aktiivisuus ja ympäristö	Ympäristön merkitys, tarjoumat
<i>Parviainen ym. (2022)</i>	Leikkiympäristö ja tarjoumat	Ympäristön ennakoiva pedagoginen muokkaus
<i>Ranta (2013)</i>	Myönteinen vuorovaikutus	Myönteinen palaute ja lapsen kohtaaminen
<i>Sandberg (2021)</i>	Pedagoginen tuki	Sensitiivisyys, ympäristön muokkaus
<i>Sainio ym. (2020)</i>	Itsesäätelyn tukeminen	Sensitiivinen vuorovaikutus, leikin rikastuttaminen
<i>Syrjämäki & Ahonen (2022)</i>	Vuorovaikutus ja tuki	Moniulotteinen ohjaus, havainnointi
<i>Turja (2022)</i>	Osallisuus varhaiskasvatuksessa	Osallisuuden portaat ja pedagogiset rakenteet
<i>Turja & Vuorisalo (2017)</i>	Osallisuus ja hyvinvointi	Lapsen kuulumisen kokemus
<i>Viitala (2018)</i>	Inklusio	Osallisuuden subjektiivinen kokemus
<i>Wiman (2022)</i>	Lapsen hyvinvointi	Myönteinen palaute, kuuluminen

Kirjallisuuskatsauksen validiteetti perustuu tässä tutkimuksessa erityisesti aineiston rajauksiin ja valintaperusteisiin. Tutkimuksessa ei pyritä kattamaan kaikkea leikkiä tai

oppimista koskevaa tutkimusta, vaan tarkastelu kohdistuu varhaiskasvatuksen pedagogiseen toimintaan ja aikuisen rooliin leikissä. Tietoiset rajaukset selkeyttävät tutkimuksen kohdetta ja tukevat sen sisällöllistä pätevyyttä (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Tutkimuksen luotettavuutta vahvistaa se, että aineiston valinta ja käsittely on kuvattu selkeästi. Hyväksymis- ja poissulkukriteerit ohjasivat aineiston kokoamista, mikä vähentää sattumanvaraisuutta ja tukee katsauksen johdonmukaisuutta. Aineiston analyysin ja tutkimuksen luotettavuuden kannalta avoimuus lisää laadullisen tutkimuksen luotettavuutta (Hirsjärvi, 2008, s. 228).

Analyysi eteni aineistolähtöisesti. Aineistoa luettiin useaan kertaan, ja lukemisen aikana kiinnitettiin huomiota kohtiin, joissa käsiteltiin aikuisen toimintaa leikissä, lapsen hyvinvointia, vuorovaikutusta, ympäristöä sekä osallisuutta. Näistä kohdista poimittiin tutkimuskysymyksen kannalta olennaisia ilmauksia, joita verrattiin keskenään.

Samansisältöiset ilmaukset ryhmiteltiin, ja ryhmittelyn pohjalta muodostettiin laajempia teemoja. Teemoittelu auttoi jäsentämään aineistoa ja tekemään näkyväksi, millaiset pedagogiset keinot toistuivat eri lähteissä. Näin sisällönanalyysin kautta aineistosta rakentui selkeä kokonaisuus, jossa yksittäiset havainnot liittyivät toisiinsa (Alasuutari, 2014). Kuten aiemmin nousi esiin, sisällönanalyysin tavoitteena ei ollut laskea esiintymiskertoja, vaan ymmärtää ilmiötä ja tulkita, millä tavoin opettajan pedagoginen toiminta tukee lapsen hyvinvointia leikissä eri näkökulmista.

4.5 Teemoittelu ja analyysin tulokset

Sisällönanalyysin ja teemoittelun tuloksena aineistosta nousi esiin neljä toistuvaa ja toisiinsa kytkeytyvää teemaa, jotka jäsentävät opettajan pedagogisia keinoja leikin yhteydessä. Nämä teemat ovat: sensitiivinen vuorovaikutus, myönteinen pedagoginen puhe, leikkiympäristö pedagogisena keinona ja lapsen osallisuuden tukeminen. Teemat eivät ole toisistaan irrallisia, vaan ne limittyvät varhaiskasvatuksen arjessa. Esimerkiksi sensitiivinen vuorovaikutus ja myönteinen pedagoginen puhe tukevat lapsen osallisuutta, ja leikkiympäristön muokkaaminen mahdollistaa osallisuuden ja pitkäkestoisen leikin lähdeaineistojen perusteella. Teemoittelu selkeytti aineistoa ja tarjosi rakenteen, jonka avulla opettajan pedagogisia keinoja voidaan tarkastella kokonaisvaltaisesti lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta.

4.6 Sisällönanalyysin tulosten koonti

Alla oleva taulukko havainnollistaa sisällönanalyysin ja teemoittelun tuloksia sekä sitä, millaisia pedagogisia keinoja kunkin teeman alle aineistosta nousi.

Taulukko 2. Teemoittelu

Teema	Keskeinen sisältö	Opettajan pedagogiset keinot
<i>Sensitiivinen vuorovaikutus</i>	Lapsen yksilöllinen huomioiminen ja tunnetilojen tunnistaminen	Havainnointi, lapsen aloitteisiin vastaaminen, rinnakkainen toiminta, joustava ohjaus
<i>Myönteinen pedagoginen puhe</i>	Lapsen toiminnan arvostaminen ja kannustaminen	Välitön palaute, rohkaiseva puhe, me-henkeä vahvistava kielenkäyttö, ennakoiva sanoittaminen
<i>Leikkiympäristö pedagogisena keinona</i>	Ympäristön merkitys leikin mahdollistajana	Tilojen muokkaaminen, tarjoumien luominen, leikkirauhan turvaaminen, ympäristön vaihdokset
<i>Lapsen osallisuuden tukeminen</i>	Lapsen kokemus vaikuttamisesta ja kuulumisesta ryhmään	Valinnanmahdollisuudet, lasten aloitteiden huomioiminen, pienryhmätoiminta, yhteinen suunnittelu

Kirjallisuuskatsauksen keskeinen vaihe on aineiston pelkistäminen. Pelkistämällä tarkoitetaan olennaisen tiedon erottamista laajasta aineistosta siten, että tarkastelun ulkopuolelle jätetään tutkimuskysymyksen kannalta epäolennainen sisältö (Alasuutari, 2014). Tässä tutkimuksessa pelkistäminen oli tarpeen, sillä leikkiä, hyvinvointia ja pedagogiikkaa koskevaa kirjallisuutta on runsaasti ja sitä olisi mahdollista tarkastella useista eri näkökulmista. Aineiston hyväksymis- ja poissulkukriteerit ohjasivat aineiston valintaa ja rajaamista. Kriteerit esitetään tarkemmin omassa alaluvussa.

Pelkistämisen jälkeen aineistoa alettiin yhdistelemään, jolloin yksittäisistä havainnoista muodostettiin laajempia kokonaisuuksia ja toistuvia teemoja (Alasuutari, 2014, s. 40). Aineistoa tarkasteltiin riittävän etäältä kokonaiskuvan hahmottamiseksi, kuitenkin muodostamatta määrällisiä yleistyksiä tai keskiarvoja, mikä on laadulliselle tutkimukselle tyypillistä. Kirjallisuuskatsaus valittiin tutkimusmenetelmäksi myös siksi, että se tukee tutkimuksen tavoitetta tuottaa kokonaisvaltainen ja käytännönläheinen kuva opettajan pedagogisista keinoista lapsen hyvinvoinnin tukemisessa leikissä. Alasuutarin (2014, s. 44) kuvaama ”*arvoituksen ratkaiseminen*” näkyy tässä tutkimuksessa toimivien pedagogisten toimintatapojen tunnistamisena ja jäsentämisenä aiemman tutkimustiedon pohjalta.

4.7 Luotettavuus ja eettisyys

Kirjallisuuskatsauksen luotettavuus perustuu ennen kaikkea aineiston systemaattiseen valintaan, rajauksiin ja analyysimenetelmään (Hirsjärvi, 2008, s. 226–228).

Tutkimuksessa on pyritty käyttämään ajantasaisia ja tieteellisesti hyväksytyjä lähteitä sekä soveltamaan aineistolähtöistä sisällönanalyysiä johdonmukaisesti. Eettisesti keskeistä on, että aineistoa on käsitelty kunnioittaen alkuperäisiä tutkimuksia ja viitaten oikein, sekä että katsaus ei yleistä yksittäisiä tuloksia laajemmin kuin mitä aineisto mahdollistaa.

Seuraavassa taulukossa tarkastellaan erityisesti aineistovalinnan vinoumia ja niihin liittyviä riskejä, kuten ajantasaisuuden vaihtelua ja painottumista tiettyihin näkökulmiin.

Taulukko 3. Aineistovalinnan vinoumat ja riskit

<i>Lähdevalinnan piirre</i>	<i>Mahdollinen vinouma / riski</i>	<i>Vaikutus tutkimukseen</i>	<i>Perustelu valinnalle</i>
<i>Kirjallisuuden painottuminen kirjoihin</i>	Ajantasaisuuden heikkeneminen	Uusin tutkimustieto voi jäädä osittain huomioimatta	Kirjat tarjoavat syvällistä ja käytännönläheistä pedagogista tietoa
<i>Vanhimmat lähteet</i>	Ajallinen vinouma	Painotukset voivat erota nykykeskustelusta	Keskeiset leikkiä koskevat teoriat ovat edelleen relevantteja
<i>Rajaus varhaiskasvatukseen</i>	Kontekstuaalinen rajaus	Tuloksia ei voi yleistää muihin koulutusasteisiin	Tutkimuksen tavoitteena varhaiskasvatuksen arjen pedagogiikka
<i>Valitut neljä teemaa</i>	Teemallinen vinouma	Muut näkökulmat jäävät vähemmälle	Teemat toistuivat kirjallisuudessa ja tukivat tutkimuskysymystä

Tässä kirjallisuuskatsauksessa on olennaista tarkastella myös lähdevalintojen vaikutusta tutkimuksen tuloksiin. Rajattu aineisto voi vaikuttaa siihen, millainen kokonaiskuva leikin tukemisesta ja opettajan pedagogisista keinoista muodostuu. Erityisesti lähteiden painottuminen tiettyihin teemoihin tai näkökulmiin voi lisätä tulkinnan vinoumaa. Aineistolähtöisen kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on kuitenkin tunnistaa tutkimuskysymystä tukevat keskeiset sisällöt ja rajata tarkastelun ulkopuolelle epäolennainen aineisto (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 139).

Suuri osa aineistosta koostuu kirjoista ja kokoomateoksista käytännönläheistä tietoa varhaiskasvatuksen pedagogiikasta. Aihetta ympäröivä ammattikirjallisuus tuo esiin sen, kuinka aihe on tunnustettu ja sitä pyritään aktiivisesti ohjeistamaan käytännön työhön. Toimitetuista teoksista nousee esiin ilmiön kokonaisvaltaisuus ja sen kuvaaminen on tässä kirjallisuuskatsauksessa merkittävää. Samalla tämä valinta voi kuitenkin sisältää riskin ajantasaisuuden heikkenemisestä, sillä osa teoksista on julkaistu 2010-luvulla, jopa aiemminkin. Vaikka monet teoreettiset näkökulmat leikkiin ja vuorovaikutukseen ovat edelleen relevantteja, uudempi tutkimus voisi tuoda esiin muuttuvia painotuksia esimerkiksi inklusion, osallisuuden tai pedagogisen sensitiivisyyden tarkasteluun.

Toisaalta katsaukseen on sisällytetty myös tuoreempia tutkimuksia 2020-luvulta, jotka tukevat aiempien lähteiden havaintoja. Tämä viittaa siihen, että keskeiset teemat, kuten aikuisen sensitiivinen rooli leikissä, ympäristön merkitys ja lasten osallisuus, ovat säilyneet keskeisinä varhaiskasvatuksen pedagogisessa keskustelussa. Tästä voidaan tulkita, että vaikka lähdevalinnoissa on ajallisia eroja, ne eivät ole keskenään ristiriitaisia vaan pikemminkin toisiaan täydentäviä. Lisäksi on huomioitava, että lähteiden valinta perustui tietoisesti varhaiskasvatuksen kontekstiin ja opettajan pedagogiseen toimintaan. Tämä rajaus sulki pois laajemmat oppimisteoriat tai koulukontekstiin painottuvat tutkimukset. Rajaus voi kaventaa tarkastelua, mutta samalla vahvistaa tutkimuksen käytännönläheisyyttä ja kohdentumista varhaiskasvatuksen arkeen. Tutkimuksen luotettavuutta tukee aineiston valinnan ja analyysin systemaattisuus. Hyväksymis- ja poissulkukriteerit on kuvattu selkeästi, ja aineisto on koottu taulukkomuotoon, mikä lisää tutkimusprosessin läpinäkyvyyttä ja toistettavuutta. Lisäksi useiden eri lähteiden samansuuntaiset havainnot vahvistavat tulkintojen luotettavuutta (Tuomi & Sarajärvi, 2018).

Näin ollen lähdevalinnoista aiheutuvia rajoitteita voidaan pitää hyväksyttävinä tämän tutkimuksen tavoitteet huomioiden. Tuloksia ei pyritä yleistämään laajemmin, vaan niitä tarkastellaan varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan kehittämisen näkökulmasta. Useiden lähteiden keskinäinen dialogi ja toistuvat teemat lisäävät katsauksen luotettavuutta ja tukevat tulkintaa siitä, että esiin nostetut pedagogiset keinot ovat keskeisiä varhaiskasvatuksen leikkipedagogiikassa.

5 Tutkimuksen tulokset

Seuraavassa luvussa esitellään kirjallisuuskatsauksen pohjalta tunnistetut keskeiset pedagogiset keinot, joilla varhaiskasvatuksen opettaja voi tukea lasten hyvinvointia leikissä. Tulokset on jäsennetty neljään teema-alueeseen: sensitiivinen vuorovaikutus, myönteinen pedagoginen puhe, leikkiympäristö ja leikkirauha sekä lasten osallisuus.

Jokaisessa alaluvussa kuvataan, mitä kirjallisuus kertoo kyseisestä teemasta ja miten teema näkyy käytännön pedagogisessa toiminnassa. Näin lukija saa kokonaiskuvan siitä, millä tavoilla opettaja voi vaikuttaa lasten hyvinvointiin leikissä eri näkökulmista.

5.1 Sensitiivinen vuorovaikutus

Kirjallisuuskatsauksen perusteella sensitiivinen vuorovaikutus näyttäytyy keskeisenä pedagogisena keinona lapsen hyvinvoinnin tukemisessa leikin kontekstissa.

Sensitiivisyys määritellään herkkyudeksi ja huomaavaisuudeksi lapsen tarpeita ja tarkoituksia tunnistaessa ja niihin reagoiessa (Syrjämäki & Ahonen, 2022, s. 210).

Tällainen vuorovaikutus rakentuu läsnäolosta, lapsen havainnoinnista ja aikuisen kyvystä säädellä omaa toimintaansa suhteessa leikin kulkuun. Monipuolisella arvioinnilla ja sensitiivisellä lapsen kuulemisella ja näkemisellä voidaan alkaa rakentaa käsitystä lapsen hyvinvoinnista (Wiman, 2022, s. 33.) Wiman myös tarkastelee rajaa aikuisen kanssaleikkijyydestä ja erosta leikinohjaukseen (s. 250–251) jolloin sensitiivisyys nousee merkittävään asemaan lapseen ja toimintaan keskittymisen lisäksi. Sensitiivisyys siis tukee psyykkistä, sosiaalista ja emotionaalista hyvinvointia. Wimanin tarkasteluissa on havaittavissa kasvattajan kokemat haasteet tasapainoilla kanssaleikkijyyden ja leikin ohjaajan roolin välillä. Bubikova-Moan, Hjetland ja Wollscheid (2019) taas katsauksessaan tuovat esiin, että varhaiskasvatuksen opettajat korostavat leikkiin osallistumisen olevan joustavaa ja lapsikeskeistä. Opettajat käyttävät erilaisia rooleja leikissä, välillä osallistuen täysimääräisesti, välillä havainnoiden ja antaen lapsille tilaa toimia itsenäisesti. Tämä joustavuus ja lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioiminen mahdollistavat sen, että aikuinen voi tukea lapsen kehitystä ja oppimista ilman häiritsevää ohjausta. Lisäksi artikkeli korostaa, että opettajan ammatillinen osaaminen ja teoreettinen ymmärrys leikkipedagogiikasta

tukevat sensitiivistä toimintaa leikkihetkissä (Bubikova-Moan, Hjetland & Wollscheid, 2019).

Sanoittaessaan toimintaa kasvattaja voi tukea lapsen itsesäätelytaitoja (Sainio ym., 2020, s. 103–104). Kuvitteluleikeissä sensitiivinen kohtaaminen tukee lapsen kykyä muokata toimintaansa leikkiroolin mukaisesti. Kuten Sainio ym. (2020, s. 104) mainitseekin, aikuisen rooli kuvitteluleikeissä on niiden mahdollistajana. Leikkien kehitystä tuetaan rikastuttamalla kokemusmaailmaa, osallistumalla leikkiin sekä esimerkiksi lukemalla ja retkeilemällä.

Syrjämäen ja Ahosen (2022, s. 201) havaintojen mukaan lapsella, jolla on harjoiteltavaa itsesäätelytaidoissaan, saattoi olla haasteita vertaisten leikkiä lähestyessään. Tällöin kasvattajan hyvää tavoitteleva reagointi ohjasi lasta pois päin vertaisista ja leikkiyhteydestä heidän kanssaan, silloin kun lapsen huomio kiinnitettiin toisaalle tai aikuinen keskittyi kahdenkeskeiseen vuorovaikutukseen lapsen kanssa. Toisaalla tärkeäksi havainnoksi Syrjämäki ja Ahonen (2022) nostavat myös aikuisen sensitiivisen osallistumisen lasten keskinäiseen toimintaan tulkiten, havainnoiden ja tarvittaessa sanoittaen tapahtumia. Näin aikuinen saa liitettyä lapsen aloitteet osaksi lasten toimintaa. Lapsen aloitteisiin vastaaminen vaatii kaikilta aitoa läsnäoloa ja havaitessaan yhteyden aikuiseen rakoilevan, voivat lapset vastata tähän ei-toivotulla tavalla. Vastaavasti lapsen käyttäytymisen on havaittu muuttuvan myönteisemmäksi heti kun hän pystyy tunnistamaan aikuisen todella sitoutuvan vuorovaikutukseen (Syrjämäki & Ahonen, 2022, s. 207).

Vuorovaikutuksen moniulotteiseksi ohjaukseksi kutsutulla keinolla tarkoitetaan tutkimusten mukaan kasvattajan kykyä antautua leikkiin samalla säilyttäen havainnoivan ja lasten reaktioita kanssasäätelävän toimintatavan. Näin aikuisen on mahdollista reagoida herkästi sanattomaankin toimintaan ja lapsen aloitteisiin (Syrjämäki & Ahonen, 2022, s. 209). Kyky havainnoida omaa toimintaa mahdollistaa myös kyvyn tarvittaessa muuttaa sitä näiden havaintojen pohjalta. Leikin joustavuus ja moniulotteisuus tukevat lapsen vuorovaikutustaitoja. Aikuisen tehtävä ei ole asettaa lapselle seurauksia, vaan arvioida omaa vuorovaikutustaan ja pedagogista toimintaansa (Syrjämäki & Ahonen, 2022, s. 212).

Heleniuksen ja Lummelahden (2013, s. 226), näkemyksen mukaan leikin tarkka suunnittelu ei ole tarkoituksenmukaista, eikä lapsen toiminnan suunnittelu, vaan merkityksellistä on keskittyä siihen mitä aikuinen tekee. Näin toimiessaan on kasvattajan omien havaintojensa perusteella mahdollista luoda myönteisen leikin kehityksen ilmiötä lapsiryhmässä (Lummelahti & Helenius, 2013, s. 226).

Ranta (2013, s. 69) korostaa että virhetulkinnatkin ovat sallittuja ja virhetulkinnat nimenomaan korostavat aikuisen halua ymmärtää lasta. Virhetulkintojen mahdollisuus kasvaa nonverbaalisessa viestinnässä, johon kasvattajan on tärkeää tarttua, aidon vuorovaikutuksen syntymiseksi. Sensitiivisyys näkyy lapsiryhmän ja päiväkodin arjessa myös ennakoituna ja oppimisympäristön hallintana (Ranta, 2013, s. 70).

Kirjallisuus korostaa aikuisen läsnäolon merkitystä: turvallinen vuorovaikutus mahdollistaa osallisuuden, oppimisen ja emotionaalisen hyvinvoinnin. Sensitiivisyys ei vähennä leikin omaehtoisuutta, vaan tukee sitä pedagogisesti.

5.2 Myönteinen pedagoginen puhe

Myönteinen pedagoginen puhe tarkoittaa aikuisen tapaa sanoittaa lapsen toimintaa ja antaa palautetta niin, että se vahvistaa lapsen kokemusta arvostuksesta ja osallisuudesta (Ranta, 2013). Se ei rajoitu sanalliseen kehumiseen, vaan sisältää myös äänensävyä, eleitä ja läsnäolon. Helenius ja Lummelahti (2013) korostavat, että pienikin ele – esimerkiksi katse tai nyökkäys – voi olla lapselle merkittävä viesti huomioimisesta. Kasvattajan tehtävänä on tunnistaa tilanteeseen sopivat huomioimisen keinot ja tarjota myönteistä huomiota silloin, kun siihen on pedagoginen peruste. Tähän samaan huomioon myös Ranta (2013, s. 87) on päätenyt opettajia haastatellessaan. Pieninkin elein annettu palaute on merkittävää lapselle ja opettaja voi vahvistaa lapsen myönteistä kokemusta eläytyen, ilmein, äänensävyin sekä äänenpainoin.

Heleniuksen ja Lummelahden (2013, s. 230) havaintojen mukaan aikuisen aktiivinen vuorovaikutus tukee erityisesti viisivuotiaiden lasten oppimista ja myönteistä kehittymistä leikkitilanteissa, joissa harjoitellaan esimerkiksi kilpailua tai ryhmässä toimimista. Tällöin aikuisen myönteinen palaute kohdistuu ensisijaisesti ryhmän yhteiseen toimintaan yksilösuoritusten sijaan. Lisäksi he korostavat, että lapsi

suhtautuu leikkiin vakavasti, minkä vuoksi myönteinen vuorovaikutus ei saa koskaan ilmetä lapselle tai tämän toiminnalle nauramisena. Hienovaraisella ja kunnioittavalla palautteella aikuinen voi tukea lapsen itsetuntoa ja turvallista osallistumista leikkiin. Leikin lomassa onkin luontevaa kehua lasta esimerkiksi kaverin auttamisesta, silti nostamatta ketään ylitse muiden (Ranta 2013, s. 89). Ranta korostaakin vuorovaikutuksen laadun olevan sen määrää merkityksellisempää. Leikissä myönteinen palaute siis kohdistuu lapsen toimintaan ja ponnisteluun, mikä tukee lapsen motivaatiota ja turvallista osallistumista yhteiseen leikkiin.

Myönteinen pedagoginen puhe voi toimia myös ennakoivana tukena, kun aikuinen sanoittaa tulevaa toimintaa ja auttaa lasta valmistautumaan leikin etenemiseen (Peltola, 2024, s. 35). Peltolan mukaan lapsi on leikissä kokonaisvaltaisesti toimiva ja oppiva, kehollinen toimija suhteessa ympäristöönsä. Aikuisen myönteinen puhe voi ilmetä myös sanattomasti esimerkiksi eläytymisen, eleiden ja leikkiroolien mahdollistamisen kautta. Tällainen tuki edistää leikin sujuvuutta ja ehkäisee ristiriitoja ilman suoraa puuttumista leikin kulkuun (Peltola, 2024). Samansuuntaisesti Helenius ja Lummelahti (2013, s. 230) korostavat, että myönteinen palaute voi olla myös tietoista pidättäytymistä ohjauksesta. Kun aikuinen antaa lapselle tilaa toimia itsenäisesti leikissä, välittyä lapselle viesti luottamuksesta hänen kykyihinsä. Tämä näkemys täydentää Peltolan ajatusta aikuisen roolista leikin mahdollistajana: aikuisen tehtävänä ei ole viedä tilaa leikiltä, vaan raivata leikille tilaa esimerkiksi muokkaamalla leikkiympäristöä tai järjestelemällä muuta toimintaa leikin ehdoilla (Peltola, 2024, s. 41). Leikkien rikastuttaminen roolisymboleiden ja leikkivälineiden avulla voidaan näin nähdä osana myönteistä pedagogista puhetta, jossa aikuinen tukee lapsen mielikuvitusta ja turvallisuuden tunnetta ilman, että leikin omaehtoinen luonne vaarantuu (Peltola, 2024, s. 39–41).

Wiman (2022, s. 49) korostaa lapsen kokemusta siitä, että hän on tärkeä ja arvostettu. Arjen oppimistilanteissa – erityisesti leikissä – aikuisen myönteinen palaute ja lapsen huomioiminen vahvistavat kokemusta nähdäksi tulemisesta. Kun lapsi kokee aikuisen suhtautuvan häneen arvostavasti, hänen yhteyden tunteensa ryhmään ja toimintaan vahvistuu. Myönteinen palaute ja pienetkin kohtaamiset, kuten lapsen leikkien lomassa rakentaman legolinnan ihastelu tai tutkimusmatkailuleikissä löydettyjen aarteiden

tarkastelu, ovat merkityksellistä myönteistä pedagogista puhetta, joka vahvistaa lapsen kokemusta itsestään toimijana ja ryhmään kuulujana (Wiman, 2022, s. 209–210).

Inkluusioon keskittyneessä tutkimuskirjallisuudessa on samansuuntaisesti todettu, että yhteisöön kuulumisen tunne ja myönteinen asema ryhmässä tukevat motivaatiota ja oppimista (Danniels & Pyle, 2022). Näin lapsen kokemus arvostuksesta ja yhteydestä toisiin muodostaa perustaa hyvinvoinnille ja oppimiselle arjen varhaiskasvatuksessa.

Myönteinen pedagoginen puhe näyttäytyy aineiston perusteella keskeisenä keinona vahvistaa lapsen kokemusta arvostuksesta ja turvallisuudesta leikissä (Ranta, 2013; Wiman, 2022). Se ei ole vain sanallista palautetta, vaan myös eleitä, läsnäoloa ja luottamusta lapsen toimijuuteen. Näin pedagoginen puhe tukee lapsen hyvinvointia ja yhteisöön kuulumisen kokemusta arjen varhaiskasvatuksessa.

5.3 Leikkiympäristö ja leikkirauha

Varhaiskasvatusympäristöksi luetaan varhaiskasvatuksen toimintayksikön rakennetut tilat sekä lähiympäristö. Fyysisen ympäristön lisäksi se kattaa myös sekä psyykkisen että sosiaalisen ympäristön. Toimintavälineiksi luetaan erilaiset leikki- ja liikuntavälineet (Heinonen ym. 2016, s. 123). Sandbergin (2021, s. 21) mukaan ympäristön fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen turvallisuuden varmistaminen luo lapselle edellytykset toimia ja oppia. Varhaiskasvatuksessa ympäristö ei ole vain toiminnan tausta, vaan sillä on keskeinen pedagoginen merkitys lapsen leikin tukemisessa. Sandberg nostaa esiin pedagogisina keinoina ympäristön muokkaamisen lapselle suotuisaksi esimerkiksi häiriötekijöitä poistamalla, aistiärsykyitä vähentämällä tai tilaa vaihtamalla. Näiden keinojen avulla aikuinen voi tukea lapsen keskittymistä, rauhoittaa leikkitilannetta ja mahdollistaa leikin syvenemisen.

Myös Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (OPH, 2022) korostavat ympäristön merkitystä lapsen kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle. Leikkiympäristön tulee olla muunneltava ja joustava, jotta se vastaa lasten tarpeisiin ja tukee erilaisten leikkien syntymistä. Ympäristön pedagoginen hyödyntäminen tarkoittaa tällöin sitä, että aikuinen tarkastelee tilaa lapsen näkökulmasta ja tekee tietoisia ratkaisuja leikin mahdollistamiseksi. Leikkiä voidaan tukea paitsi muokkaamalla jo olemassa olevaa ympäristöä, kuin myös tarjoamalla lapsille ympäristön vaihtelua.

Sainio ym. (2020, s. 104) mainitsevat kuvitteluleikkien mahdollistamisen keinoksi esimerkiksi retkeilyn ja ympäristön vaihdoksen. Uusi ympäristö tarjoaa lapselle virikkeitä, jotka voivat rikastuttaa leikkiä ja laajentaa sen sisältöä. Leikki siirtyy tällöin totutun tilan ulkopuolelle ja saa uusia merkityksiä, kun lapsi voi yhdistää ympäristön elementtejä mielikuvitukselliseen toimintaan. Pedagogisesti tämä edellyttää aikuiselta herkkyyttä tunnistaa, milloin ympäristön vaihdos tukee leikkiä ja milloin lapsi hyötyy tutusta ja ennakoitavasta tilasta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön (2016) mukaan ympäristöt, niin sisällä kuin ulkona, tarjoavat lapsille luontaisia mahdollisuuksia liikkumiseen, tutkimiseen ja itsensä ilmaisemiseen. Keskeistä on kuitenkin se, että aikuiset päättävät, annetaanko lapsille mahdollisuus hyödyntää näitä ympäristön tarjoamia mahdollisuuksia. Lapsille on luontaista muokata ympäristöä leikin tarpeisiin, ja erityisesti yhdessä tapahtuva ympäristön rakentaminen tukee lasten välistä vuorovaikutusta ja osallisuutta. Leikkiympäristön pedagoginen tukeminen ei tällöin tarkoita valmiiksi rakennettuja leikki-tilanteita, vaan tilan jättämistä avoimeksi lapsen omille ideoille ja ratkaisuille.

Opettajan pedagogisiin keinoihin kuuluu myös se, että lapsille annetaan mahdollisuus kokeilla, arvioida ja hallita leikkiin liittyviä riskejä ilman tarpeettomia kieltoja (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2016). Liiallinen rajoittaminen voi kaventaa leikin mahdollisuuksia, kun taas luottamus lapseen vahvistaa lapsen toimijuutta ja rohkaisee osallistumiseen. Kasvattajan tehtävänä on tasapainottaa turvallisuuden varmistaminen ja lapsen autonomian tukeminen. Leikkiympäristön tukeminen edellyttää lisäksi ajan antamista lapsen omalle toiminnalle ja etenemiselle. Kun lapsi saa toimia omassa tahdissaan ja vaikuttaa ympäristöönsä, vahvistuu hänen kokemuksensa pystyvyydestä ja kuulumisesta yhteiseen leikkiin.

Kasvattajan tavoitteena on tukea lasten leikkiä, vaikka aikuisen ei aina ole mahdollista päästä mukaan lasten omaehtoiseen leikkiin. Tästä huolimatta aikuinen voi luoda leikkiin erilaisia tarjoumia muokkaamalla ympäristöä ja sen mahdollisuuksia. Lasten tarttuessa näihin tarjoumiin he rakentavat leikkiympäristöään fyysisen ympäristön, omien tulkintojensa sekä sosiaalisten suhteiden kautta. Näin kasvattaja voi vaikuttaa lasten leikin rikastumiseen ja kehittymiseen jo ennakoivasti ilman suoraa osallistumista

leikkiin (Parviainen & Virkkula, 2022, s. 268). Lapsilähtöiseen leikkiympäristön rikastuttamiseen kasvattaja voi tarjota tukeaan esittämällä ongelmaratkaisuun ja omaan ajatteluun tukevia kysymyksiä kuten ”Millä tavoin?”, ”Miksi?” ja ”Miten?”. Leikin sanoittaminen jälkeenpäin tarjoaa kasvattajalle mahdollisuuden kuulla lasten näkemys luodusta leikkiympäristöstä, jolloin lapset voivat myös tarpeen mukaan korjata aikuisen käsitystä. Leikin ympäristö toisinaan näyttäytyy lapsille hyvin erilaisena (Parviainen & Virkkula, 2022, s. 271–272) ja keskustelun myötä kasvattaja saa arvokkaita havaintoja lasten leikistä. Leikkivälineiden valinta ja tarjolle asettaminen usein perustuvat kasvattajan havaintoihin ryhmästä, lasten tarpeisiin ja kiinnostuksenkohteisiin. Wecströmin ja Steniuksen (2022, s. 278–279) mukaan menetelmiä saada lapsilta riittävä tieto ovat havainnointi, sadutus, valokuvaus, kuvatuki ja ennen kaikkea osallistuminen lasten leikkiin.

Kirjallisuuden perusteella ympäristö ja aikuisen toiminta kietoutuvat yhteen. Pedagogisesti suunniteltu ympäristö tukee hyvinvointia, kun se mahdollistaa leikin, osallisuuden ja turvallisuuden. Ympäristö ei ole vain väline, vaan osa pedagogista kokonaisuutta, jossa lapsen kokemus ja toimijuus ovat keskiössä.

5.4 Lasten osallisuus

Varhaiskasvatuksen perusteissa (2022) lähtökohtana on näkemys lapsesta aktiivisena toimijana ja tiedon rakentajana. Lapsia ohjataan tekemään päätöksiä ja toimintaa havainnoidaan. Näillä keinoin lapsen osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa voidaan vahvistaa (Turja, 2020, s. 42). Turja (s. 44–45) mainitsee osallisuuden perustuvan vapaaehtoisuuteen ja aitoon, tasavertaiseen suhteeseen ihmisten kesken. Ryhmän yhteiseen toimintaan mukaan liittyminen ja siinä mukana olon myönteiseksi kokeminen ovat osallisuuden ensiaskeleita varhaiskasvatuksessa otettaviksi.

Leikkiä voidaan tarkastella aikuisen johtamana toimintana, jolloin lapsen osallisuus on ehdollista, lasten johtamana toimintana, jolloin aikuiset ovat sivustaseuraajia tai yhdessä luotuina ja rakennettuna tilanteena, jolloin lapset ja aikuiset toimivat rinnakkain ja vuorotellen (Turja, 2020, s. 51). Osallisuuden askelmat määräytyvät Turjan

tarkastelussa Hartin tikapuumallilla sen mukaan, kuinka lapset voivat tehdä itse aloitteita, ideoita ja olla tekemässä päätöksiä.

Danniels ja Pyle (2022) tuovat esiin, että opettajan osallistumisen tulisi olla lapsikeskeistä ja joustavaa, jotta voidaan tukea lasten yksilöllisiä tarpeita ja vahvuuksia. Havainnoimalla lasten toimintaa ja huomioimalla heidän kiinnostuksen kohteensa opettaja voi päättää, millä tavalla osallistuu leikkiin ja tukee lapsen oppimista ja kehitystä. Joustava lähestymistapa mahdollistaa ohjauksen sovittamisen lapsen valmiustasoon siten, että lapsen reaktiot ja tarpeet otetaan huomioon ilman pakottamista tai ylikuormitusta (Danniels & Pyle, 2022). Leinonen (2013, s. 17) korostaakin, että lasten osallisuus voi toteutua tai estyä kasvattajan ja lapsen välisissä vuorovaikutustilanteissa, joita leikki usein tarjoaa. Pelkkää osallistumista ei voida ajatella osallisuuden tunteen kokemiseksi vaan osallisuuden tunteen on herätettävä lapsessa iloa ja innostusta, oltava mielekäästä ja oltava sellaista, johon lapsi sitoutuu.

Leikkitauluja Leinonen (2013, s. 26–27) tarkastelee aiempien tutkimusten valossa. On koettu lapsen osallisuuden lisääntyvän hänen valitessaan leikin leikkitaulusta ja myös koettu leikkitaulujen rajaavan lapsen luovuutta ja itseilmaisua. Leikkitaulu on usein lapsille esille laitettu kuvataulu, josta lapsi voi merkata omalla nimellään tai symbolillaan leikin, johon haluaa siirtyä. Toisaalla käytössä on saattanut olla leikkialueen valintataulu, jolloin lapsi saa valita haluamansa leikin pysyen rajatulla alueella. Leikkitauluja käyttäessään on kasvattajan hyvä käyttää harkintaa ja ottaa huomioon kuka leikit on leikkitauluun valinnut. Pienryhmätoiminnan puolesta puhutaan ammattikirjallisuudessa lisääntyvissä määrin ja Leinonen (2013, s. 28) mainitsee sen osallisuuden kannaltakin perustelluksi toimintamalliksi. Tämä vähentää ison ryhmän luomia haasteita ja mahdollistaa yksilöllisemmän huomioinnin myös leikkitalanteissa.

Yhteiseen toimintaan sitoutuminen sekä lapsen kokemus omasta osallisuudestaan ovat keskeisiä osallisuutta kuvaavia tekijöitä. Osallisuus alkaa lasten kuulemisesta, mutta ei rajoitu siihen, vaan edellyttää myös todellisia mahdollisuuksia vaikuttaa toimintaan ja toimintaympäristöön. Aikuisen tehtävänä on huolehtia siitä, ettei osallisuus jää näennäiseksi. Lasten osallisuutta voidaan tukea esimerkiksi äänestämisen avulla, mutta äänestämistä merkityksellisempää ovat sen konkreettiset

seuraukset, joiden kautta lapselle syntyy kokemus vaikuttamisesta. Vain tällöin osallisuuden tunne voi vahvistua (Viitala, 2018, s. 62–63). Myös leikissä lapsella on oikeus kieltäytyä, ja tämä mahdollisuus nähdään olennaisena osana lapsen osallisuutta. Vaihtoehtoisten kommunikaatiomenetelmien käyttö Viitalan (2018, s. 64) mukaan vaatii kasvattajalta enemmän mutta tällä ei voi osallisuuden toteutumattomuutta perustella. Viitalan näkemystä tukee Turja (2020, s. 50) pitäen tärkeänä perehtymistä ilmaisua, muistia ja ymmärrystä tukeviin kommunikaatiomenetelmiin mainiten näiden olevan esimerkiksi kuvallista tukea ja ympäristön esillepanoa. Leinonen ja Viitala lähestyvät osallisuutta hieman eri näkökulmista, mutta heidän näkemyksensä täydentävät toisiaan. Leinonen (2013) tarkastelee osallisuutta konkreettisten pedagogisten rakenteiden, kuten leikkitaulujen ja pienryhmätoiminnan kautta, Hän korostaa aikuisen vastuuta arvioida, tukevatko nämä rakenteet aidosti lapsen mahdollisuuksia vaikuttaa vai rajaavatko ne lapsen luovuutta ja itseilmaisua. Viitala (2018) puolestaan painottaa lapsen subjektiivista kokemusta osallisuudesta ja sitä, että osallisuus toteutuu vasta silloin kun toteutus tapahtuu. Molempien näkemysten perusteella osallisuus ei synny yksittäisten menetelmien tai rakenteiden avulla, vaan edellyttää aikuiselta tietoista ja lapsen näkökulmaa kunnioittavaa pedagogista toimintaa. Osallisuuden toteutuminen leikissä edellyttää sekä joustavia rakenteita että lapsen oikeutta ilmaista mielipiteensä – myös kieltäytymisen kautta.

Turja ja Vuorisalo (2017, s. 38) nostavat esiin osallisuuden muovautumisen eri elämänvaiheissa. Varhaiskasvatuslaissa edellytetään suunnittelemaan toimintaa lapsen edun mukaiseksi (540/2018 4 §). Turjan ja Vuorisalon mukaan tämä tapahtuu arjessa mahdollistamalla lapselle oikeus liikkua, leikkiä, kehittyä, oppia ja osallistua sekä vaikuttaa. Kasvattajan tehtävä onkin havainnoida lasta liioittelematta tai vähättelemättä, suunnitella kasvua ja kehitystä tukevaa toimintaa sekä mahdollistaa lapsen osallisuus. Leikissä lapsen osallisuus edellyttää aikuiselta sensitiivistä havainnointia ja valmiutta antaa lapselle tilaa vaikuttaa toiminnan sisältöihin ja etenemiseen (Turja & Vuorisalo, 2017, s. 54–55). Turja ja Vuorisalo sivuavat myös pedagogisen dokumentoinnin merkitystä lasten osallisuuden ja omistajuuden tunteen tukena.

Osallisuuden tarkastelu osoittaa, että kyse ei ole vain osallistumisesta tai rakenteista, vaan lapsen kokemuksesta vaikuttamisesta ja merkityksellisyydestä (Turja, 2020; Viitala, 2018). Kirjallisuus antaa erilaisia näkökulmia osallisuuteen: rakenteet, kuten leikkitaulut, voivat tukea valinnan mahdollisuuksia mutta samalla rajata luovuutta (Leinonen, 2013). Tämä havainnointi osoittaa, että osallisuuden pedagoginen toteutus vaatii tasapainoa – aikuisen tehtävänä on luoda mahdollisuuksia vaikuttaa, mutta myös arvioida kriittisesti, toteutuuko osallisuus aidosti vai näennäisesti. Näin osallisuus kytkeytyy sekä lapsen kokemukseen että pedagogisiin rakenteisiin, jotka yhdessä muodostavat pohjan toimijuudelle varhaiskasvatuksessa.

6 Pohdinta

Varhaiskasvatuksen opettaja voi vaikuttaa lasten hyvinvointiin leikissä monin eri tavoin. Erityisesti sensitiivinen vuorovaikutus, myönteinen pedagoginen puhe, leikkiympäristön huolellinen suunnittelu ja lasten osallisuuden mahdollistaminen muodostavat toisiinsa limittyvän kokonaisuuden, jossa lapsen hyvinvointi voi vahvistua.

Tämän kandidaatintutkielman ollessa aineistolähtöinen kirjallisuuskatsaus, sen tulokset eivät ole empiirisiä havaintoja yhdestä toimintaympäristöstä, vaan synteesi aiemmasta tutkimuksesta. Lähteiden keskinäinen samansuuntaisuus vahvistaa käsitystä siitä, että sensitiivisyys ja osallisuus ovat varhaiskasvatuksen keskeisiä hyvinvoinnin rakennuspalikoita. Samalla kirjallisuuden yhtenäisyys herättää kriittisen kysymyksen: jäävätkö arjen ristiriidat ja rakenteelliset haasteet tutkimuksessa vähemmälle huomiolle? Esimerkiksi ryhmäkoot, henkilöstöresurssit ja ajankäytön rajallisuus vaikuttavat siihen, missä määrin aikuinen voi olla sensitiivisesti läsnä jokaisessa leikkiatilanteessa. Tutkimus korostaa ihanteita, mutta käytännön toteutus edellyttää jatkuvaa priorisointia ja pedagogista harkintaa.

Tämän tutkimuksen keskeinen tavoite on ollut tuottaa tietoa, joka on hyödynnettävissä varhaiskasvatuksen arjessa. Kirjallisuuskatsauksen pohjalta esiin nousseet pedagogiset keinot ovat luonteeltaan sellaisia, että ne eivät edellytä erillisiä menetelmiä tai lisäresursseja, vaan liittyvät opettajan päivittäiseen vuorovaikutukseen, havainnointiin ja pedagogisiin valintoihin leikissä. Työn tuloksia voidaan hyödyntää esimerkiksi opettajan oman toiminnan reflektoinnissa: miten aikuinen osallistuu leikkiin, millaista palautetta hän antaa lapsille, miten leikkiympäristöä muokataan ja millä tavoin lapsille annetaan mahdollisuuksia vaikuttaa leikkiin. Lisäksi tuloksia voidaan käyttää tiimityön ja pedagogisten keskustelujen tukena, kun pohditaan yhteisiä toimintatapoja leikin ja lapsen hyvinvoinnin tukemiseksi.

Tutkimus tarjoaa myös viitekehyksen, jonka avulla varhaiskasvatuksen ammattilainen voi tarkastella omaa toimintaansa tietoisemmin ja tehdä pieniä, mutta merkityksellisiä pedagogisia valintoja arjen leikki-ilanteissa. Aikuisen roolin merkitys korostuu, mutta käytännössä haasteita asettavat ryhmäkoot sekä arjen resurssit. Tämä nostaa esiin tarpeen pedagogiselle suunnittelulle ja tiimityölle. Havainnot osoittavat, että

sensitiivisyys ei tarkoita pelkästään läsnäoloa, vaan jatkuvaa tarkkaavaisuutta lapsen tarpeisiin ja aloitteisiin sekä joustavaa reagoitua erilaisissa tilanteissa (Syrjämäki & Ahonen, 2022; Wiman, 2025). Olen itse työssäni huomannut, että lapsi, joka kokee tullessa aidosti kuulluksi ja nähdyksi, osallistuu leikkiin innokkaammin ja osallisuuden tunne vahvistuu. Tämä havainnollistaa Wimanin (2022) näkökulmaa, jonka mukaan lapsen kokema arvostus ja myönteinen palaute tukevat sekä minäkuvaa että ryhmään kuulumisen kokemusta. Myönteinen pedagoginen puhe on väline, jolla opettaja voi vahvistaa lapsen itsetuntoa ja turvallisuudentunnetta leikissä. Pienetkin eleet, kuten hymy, nyökkäys tai lapsen toiminnan huomioiminen sanallisesti, voivat vahvistaa lapsen kokemusta merkityksellisestä osallistumisesta (Ranta, 2013; Helenius & Lummelahti, 2013). Tämä vaatii opettajalta herkkyyttä tilanteiden lukemiseen ja kykyä säädellä omaa läsnäoloa niin, että lapsi saa tilaa toimia itsenäisesti mutta kuitenkin turvassa aikuisen ohjauksessa. Rannan (2013) näkemys palautteen merkityksestä tukee ajatusta, että pienetkin eleet vaikuttavat lapsen kokemukseen. Tämä on tärkeää varhaiskasvatuksessa, jossa vuorovaikutus on jatkuvaa. Näin pedagoginen puhe ei ole vain kehumista, vaan myös osallisuuden rakentamista. Leikkiympäristön merkitys korostuu lasten mahdollisuuksissa ilmaista itseään ja kokeilla erilaisia rooleja. Fyysisten välineiden ja tilan muokkaaminen, sekä leikkitarjousten tekeminen, voi rikastuttaa leikkiä ilman, että opettaja hallitsee sitä liikaa (Parviainen & Virkkula, 2022; Sandberg, 2021). Omien havaintojeni mukaan lapsiryhmän toiminta on elävämpää ja luovempaa, kun ympäristö tarjoaa selkeitä mutta joustavia mahdollisuuksia ja kun opettaja tukee leikkiä hienovaraisesti.

Lasten osallisuus nousi keskeiseksi tekijäksi pohdinnassa. Osallisuus ei ole vain lapsen läsnäoloa leikissä, vaan mahdollisuus vaikuttaa toimintaan, tehdä valintoja ja kokea, että hänen näkemyksensä otetaan huomioon (Turja, 2020; Viitala, 2018). Tutkielma ei tutki käytännön toteutusta empiirisesti, joten jatkotutkimus olisi hyödyllistä. Erityisesti lasten ja opettajien kokemukset osallisuudesta ja vuorovaikutuksesta arjessa voisivat syventää ymmärrystä siitä, miten pedagogiset periaatteet toteutuvat käytännössä. Myös ryhmäkoon ja resurssien vaikutusta sensitiiviseen toimintaan olisi tärkeää tarkastella. Tällainen tutkimus voisi tuottaa tietoa, joka tukee varhaiskasvatuksen kehittämistä ja arjen pedagogisia ratkaisuja.

Yhteenvetona voidaan todeta, että lasten hyvinvoinnin tukeminen leikissä edellyttää opettajalta reflektiota, sensitiivisyyttä ja tietoista pedagogista toimintaa. Pedagoginen läsnäolo, myönteinen palaute ja osallisuuden mahdollistaminen ovat keskeisiä keinoja, joilla opettaja voi vaikuttaa lasten kokemukseen hyvinvoinnista. Teoria ja käytäntö kohtaavat varhaiskasvatuksessa silloin, kun kirjallisuudesta saatua tietoa sovelletaan arjen tilanteisiin lapsen yksilölliset tarpeet huomioiden. Tämä on myös oma ammatillinen oivallukseni: pedagoginen työ ei ole vain menetelmien soveltamista, vaan jatkuvaa oppimista ja vuorovaikutusta, jossa lapsen kokemus on keskiössä.

Näen tutkijan roolin tiedostamisen tärkeänä erityisesti kasvatustieteellisessä tutkimuksessa, jossa tarkasteltava ilmiö on usein läheisesti sidoksissa ammatilliseen kokemukseen. Tästä syystä koen kirjallisuuskatsauksen olleen tässä työssä perusteltu menetelmävalinta, sillä se ankkuroi tarkastelun olemassa olevaan tutkimustietoon ja rajaa yksittäisten kokemusten vaikutusta johtopäätöksiin. Näin työn tulokset rakentuvat systemaattisesti kirjallisuuden pohjalta eivätkä henkilökohtaisten havaintojen varaan.

Lopuksi on syytä huomioida, että vaikka kirjallisuus tarjoaa tieteellistä perustaa, aito havainnointi ja lasten yksilöllisten tarpeiden tunnistaminen ovat ratkaisevia. Teoria ja käytäntö kohtaavat parhaimmillaan silloin, kun opettaja yhdistää kirjallisuudesta saadun ymmärryksen omaan herkkyyteensä ja ammatilliseen harkintaansa leikkihetkissä. Tämä on ehkä tärkein oivallus, jonka tämä kirjallisuuskatsaus on minulle tarjonnut: lasten hyvinvointi leikissä rakentuu yhtä lailla teoreettisen tiedon kuin aitojen arjen havaintojen kautta.

Lähteet

- Alasuutari P. (2014). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere; Vastapaino.
- Bubikova-Moan, J., Hjetland, H. N., & Wollscheid, S. (2019). ECE teachers' views on play-based learning: A systematic review. *European Early Childhood Education Research Journal*, 27(6), 776–800.
<https://doi.org/10.1080/1350293X.2019.1678717>
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1*.
- Danniels, E., & Pyle, A. (2023). Inclusive play-based learning: Approaches from enacting kindergarten teachers. *Early Childhood Education Journal*, 51, 1169–1179.
<https://doi.org/10.1007/s10643-022-01369-4>
- Hannukainen, K. (2021). *Lapsen hyvinvointi varhaiskasvatuksessa : Systemaattinen kirjallisuuskatsaus [Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto]*.
<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021120959998>.
- Helenius, A., & Lummelahti, L. (2013). *Leikin käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hirsjärvi, S. & Sajavaara, P. (2008). Teoksessa S. Hirsjärvi, P. Remes, & P. Sajavaara (toim.) *Tutki ja kirjoita*. (s. 172–181, 243–268) Keuruu; Otavan kirjapaino.
- Koivula, M., & Laakso, M.-L. (2017). Teoksessa M. Koivula, A. Siippanen, & P. Eerola-Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus: Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia* (s. 123–124). Tampere: Vastapaino.
- Keskinen, S., & Virtanen, T. (2022). Teoksessa E. Kataja (toim.), *Lumoudu lapsesta: Artikkeleita arkipedagogiikasta* (s. 121). Hämeenlinna: Hämeenlinna.
- Leinonen, J. (2013). Teoksessa J. Heikka, E. Fonsén, J. Elo, & J. Leinonen (toim.), *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa*. Tampere: Kopio-Niini Oy.
- Munter, H. (2013). Teoksessa K. Karila & L. Lipponen (toim.) *Varhaiskasvatuksen pedagogiikka*. Tampere; vastapaino.
- Nyman, H., & Salonen, M. (2022). Teoksessa E. Kataja (toim.), *Lumoudu lapsesta: Artikkeleita arkipedagogiikasta* (s. 110). Hämeenlinna: Hämeenlinna.
- Opetushallitus. (2022). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*. Helsinki: Opetushallitus.

- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2016). Joy, play and doing together: Recommendations for physical activity in early childhood (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:35). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-41>
- Parviainen, P., Virkkula, O., Wecström, E., & Stenius, T. (2022). Teoksessa T. Kyrönlampi & M. Koivula (toim.), *Leikin lumoa: Käsikirja varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen* (s. 257–278). Jyväskylä: Santalahti-kustannus.
- Ranta, S. (2013). *Kasvun juuret*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Sandberg, E. (2021). *Pedagoginen tuki varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Sainio, S., Pajulahti, R., & Sajaniemi, N. (2020). *Näin tuet lapsen itsesäätelyä: Hyvinvoinnin pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa*. Hämeenlinna: PS-kustannus.
- Syrjämäki, M., & Ahonen, L. (2022). Teoksessa N. Heiskanen & M. Syrjämäki (toim.), *Pienet tuetut askeleet: Varhaiskasvatuksen uudistuva tuki ja kehittyvät käytännöt* (s. 200–214). Keuruu: Otavan Kirjapaino.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki; Tammi
- Turja, L. (2022). *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Turja, L., & Vuorisalo, M. (2017). Teoksessa M. Koivula, A. Siippanen, & P. Eerola-Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus: Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Tampere: Vastapaino.
- Viitala, R. (2018). *Inkluusio ja inklusiivinen varhaiskasvatus*. Teoksessa P. Pihlaja & R. Viitala (toim.), *Varhaiserityiskasvatus* (s. 51–77). Jyväskylä: PS-kustannus
- Wiman, H. (2022). *Hyvinvoiva lapsi oppii*. Keuruu: Otavan kirjapaino.